

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ОЦІНКА

Мороз Л. І. доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0003-2840-6689>

Діхтяренко С. Ю. кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0003-4506-1221>

У статті актуалізовано проблему розвитку емоційного інтелекту у студентів педагогічного ЗВО. Аналізуючи результати проведеного дослідження загалом, можна відзначити недостатній рівень теоретичних знань щодо поняття емоційний інтелект та його ролі в освітньому процесі. Також виявлено низький рівень знань майбутніх педагогічних працівників про способи впливу на власний емоційний стан і стан учнів, методи боротьби зі стресом. Низький рівень обізнаності про ці аспекти особистісного та професійного розвитку може негативно позначитися на побудові взаємовідносин з іншими суб'єктами освітньої діяльності, призвести до підвищеного рівня стресу, професійного вигорання і раннього відходу з професії, або недостатньо якісного виконання своїх професійних обов'язків. З метою збереження психологічного здоров'я майбутніх педагогів необхідно розширити рівень знань сучасних студентів-педагогів щодо способів подолання тривожності, агресії та стресу, а також підвищити рівень розвитку їхнього емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект; студент; діагностичний інструментарій; педагогічний університет; професійна діяльність; учитель; освітній процес.

Вступ. Проблема дослідження емоційного інтелекту в аспекті підготовки майбутніх фахівців дедалі більше актуалізується у педагогічній практиці. З огляду на необхідність розвитку у сучасного педагога здатності швидко адаптуватися, удосконалювати комунікативні навички, розуміти і контролювати власний емоційний стан, емоційний інтелект вважається одним із чинників успішної реалізації не лише освітньої, а й виховної функції педагога. Дослідники звертають увагу на трансформацію науково-освітнього простору ЗВО, що актуалізує питання педагогічної діагностики підготовки майбутніх фахівців. Освітнє середовище сучасного ЗВО уявляється як сукупність чинників та умов формування особистості учня в межах професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»; а також як спеціально створена система можливостей для розвитку особистості учнів педагогічного профілю. Для створення та підтримання функціонування такого середовища від ЗВО потрібне розуміння потреб тих, хто навчається, усвідомлення їхнього актуального емоційного стану, а також

уміння змінювати його відповідно до цілей і завдань навчального процесу, спрямованого на розвиток кожного студента ЗВО (Kazmi, A.V., 2021).

Мета статті – презентація та обговорення результатів дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту у студентів педагогічного ЗВО.

Теоретичне підґрунтя. Р.Бар-Он (Bar-On R., 2010, 55-58) вважає, що емоційний інтелект складається з набору можливостей, здібностей і навичок, що озброюють людину для ефективної адаптації з довкіллям для досягнення успіхів у житті. Л.Мороз і О.Кобець (Мороз Л., Кобець О., 2023) зазначають, що емоційний інтелект - це сукупність ірраціональних можливостей, здібностей і навичок, які впливають на можливості людини, таким чином, що вони будуть у змозі перемагати над тиском середовища. У дослідженні А.Джулай (Джулай А.І., 2023) конкретизується поняття емоційного інтелекту для фахівця у сфері допоміжних професій, як показник емоційної складової професійної компетентності фахівця допоміжної професії, що обумовлено

специфікою змісту професійної діяльності фахівця даного профілю.

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися т. з., що емоційний інтелект - це здатність фахівця опрацьовувати емоційну інформацію та використовувати її в міркуваннях та інших пізнавальних діях (Mayer J.D., 1999, 267). Виходячи з цього, мета дослідження полягає в розробці педагогічного діагностичного інструментарію, що дає змогу проводити оцінку емоційного інтелекту студентів педагогічного ЗВО. Розробка діагностичного інструментарію зумовлена, з одного боку, необхідністю «бачити» вплив освітнього середовища університету на формування емоційного інтелекту тих, хто навчається, а з іншого - відрефлексувати усвідомленість використовуваного студентами потенціалу емоційного інтелекту, те, що не виявлено під час використання психологічних діагностик.

Методологічне підґрунтя дослідження склали концепція безперервної освіти, що спирається на принципи емоційного інтелекту Бар-Она (Bar-On R., 2010, 55-58), Гоулмана (Goleman D., 2020), Маєра, Карузо і Саловея (Mayer J.D., 1999). Безперервна освіта розглядається як прообраз життя майбутнього педагога, що визначає соціокультурну модель поведінки - мобільність, гнучкість навичок. Безперервна освіта як механізм розвитку особистості визначає необхідність розвитку творчого потенціалу особистості професіонала. Особливо це важливо для фахівців педагогічних професій. Уявлення учня педагогічного профілю розроблялося з урахуванням змішаної моделі емоційного інтелекту Р.Бар-Она, де емоційно-соціальний інтелект являє собою сукупність взаємопов'язаних емоційних і соціальних компетенцій та навичок, які визначають, наскільки ефективно люди розуміють та виражають себе, здатні розуміти та взаємодіяти з оточенням, а також справлятися зі щоденними вимогами, проблемами та тиском (Bar-On R., 2010, 57). У структурі моделі Р.Бар-Она виокремлюються шкали:

Внутрішньоособистісна шкала, що складається з таких якостей особистості індивіда: самоповага, емоційна самосвідомість, упевненість у собі, емоційна

незалежність, самоактуалізація та самореалізація;

Міжособистісна шкала, що включає емпатію, соціальну відповідальність і здатність до вибудовування стабільних міжособистісних взаємин;

Шкала стрес-менеджменту, що передбачає навички контролю імпульсів і здатності переносити фрустрацію;

Шкала адаптивності, що передбачає здатність індивіда зберігати когнітивний та емоційний зв'язок із реальністю, бути гнучким і вміти розв'язувати поставлені проблеми;

Шкала переважного настрою, що передбачає наявність в індивіда загалом здатності до збереження позитивного, життєствердного настрою (Bar-On R., 2010, 62).

У роботі було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз та узагальнення наукової літератури, аналіз наукових досліджень за проблемою; пілотне дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту; «Тест емоційного інтелекту» Н.Холла.

Дослідження розвитку емоційного інтелекту не є абсолютно новим для психологічної науки. Нині дослідники так само виявляють інтерес до розвитку емоційного інтелекту в педагогічному процесі, але задається інструментальний контекст - використовується психологічний діагностичний інструментарій для оцінювання емоційного інтелекту. Роботи останніх років показують, що розвиток емоційного інтелекту подається як результат перетворених педагогічних умов і педагогічних процесів у ЗВО.

Проведений аналіз досліджень останніх років показав, що розвиток емоційного інтелекту розглядається як спосіб збереження психологічного здоров'я педагогічних кадрів. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту сприяє поліпшенню особистої емоційної саморегуляції педагога (Puertas Molero P., 2019, 3), зниженню його рівня стресу (порівняно з педагогами, які мають нижчий рівень емоційного інтелекту) (Iacolino S., 2023, 83). Ці чинники мають особливе значення в сучасних умовах, коли педагоги часто стають жертвами віктимізації, тобто перетворення індивіда на жертву злочинного посягання, скоєного особою або

групою осіб. За даними цільової групи американської психологічної асоціації APA Classroom Violence Directed Against Teachers Task Force, що вивчає насильство, спрямоване проти вчителів, 80% респондентів, які взяли участь в анонімному опитуванні (N=2 998), повідомили про випадки віктимізації, які трапилися (упродовж поточного або минулого року) в їхній практиці. У 94% із зазначених випадків віктимізація відбувалася з боку учнів (McMahon S.D., 2020, 4; Espelage D., 2013, 76). Унаслідок віктимізації вчителі відчують страх, депресію, стикаються з труднощами в особистих взаємовідносинах, що зрештою призводить до зниження професійної ефективності та проблем у фізіологічному і психічному здоров'ї (Espelage D., 2013, 77). Ба більше, низка українських учених припускає, що деякі психологічні особливості особистості можуть від самого початку сприяти перетворенню людини на жертву, наприклад, легковажність, нездатність індивіда обстоювати свої права, довірливість, емоційна нестабільність, схильність до зниженої самооцінки разом із часто високими домаганнями, підвищений рівень тривожності, схильність до депресії та занурення в себе (Ivanchenko A., Safin O., Timchenko O., & Khrystenko V. (2022). Водночас у зарубіжній науці цей підхід, відомий як «звинувачення жертви», зазнає критики та не знаходить широкого поширення (36Blaming the victim. APA Dictionary of Psychology). Однак беручи до уваги той факт, що проблема віктимізації вчителя є мало вивченою, наразі практично не ведеться теоретична і психологічна підготовка педагогів до роботи з агресорами, а також слабо розвинені механізми правового захисту педагогічних кадрів. Одним із способів підтримки вчителя та його психічного і фізичного здоров'я є розвиток його емоційного інтелекту. Згідно з результатами останніх досліджень, емоційний інтелект є своєрідним психологічним ресурсом, який може бути використаний для пом'якшення негативних наслідків сприйманого стресу серед педагогів, які зіткнулися з небажаною поведінкою з боку учнів (Mérida-López S., (2022). Водночас дослідники відзначають низький рівень розвитку емоційного

інтелекту серед майбутніх педагогів, а також високий відсоток звільнення молодих педагогічних кадрів зі шкіл. Серед основних причин відтоку молодих педагогічних кадрів із загальноосвітніх закладів дослідники відзначають проблеми вибудовування взаємовідносин із суб'єктами освітнього процесу, високий рівень тривожності та психоемоційного навантаження, нездатність педагога швидко орієнтуватися в стрімко мінливих умовах, труднощі контролю власних емоцій. З огляду на все вищевикладене постає питання про необхідність розвитку в майбутніх педагогічних працівників емоційного інтелекту.

Методи дослідження – контент-аналіз, порівняння, систематизація, класифікація, опитування.

Результати та обговорення. Для актуалізації даних, представлених у наукових джерелах щодо рівня розвитку емоційного інтелекту серед майбутніх педагогів, в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини було проведено пілотне дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту серед тих, хто навчається на 1-му курсі за основною освітньою програмою вищої освіти за напрямом підготовки 0101 «Педагогічна освіта», за спеціальностями «Початкове навчання», «Педагогіка і методика середньої освіти», «Професійне навчання (за профілем підготовки)». Дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі дослідження в експериментальній роботі використовувався «Тест емоційного інтелекту» Н.Холла, на другому - запитання додаткового діагностичного інструментарію. Відповіді приймалися за допомогою форми GoogleForms. У дослідженні взяли участь 30 студентів першого курсу (86,7% жіночої статі, вік M=18,2). У середньому для першокурсників характерним є низький і середній рівні емоційного інтелекту. Найменше в учнів першого курсу розвинена емпатія та здатність до розпізнавання емоцій інших людей, які необхідні педагогу для ефективного управління класним колективом.

На основі отриманих даних висунуто припущення про наявність позитивної кореляції між ступенем поінформованості щодо важливості емоційного інтелекту в

професійній діяльності вчителя та його поточним рівнем розвитку. Для перевірки цього припущення розроблено додатковий діагностичний інструментарій, метою якого є вивчення ступеня поінформованості майбутніх педагогічних працівників щодо структури емоційного інтелекту, його ролі у

професійній та особистісній сферах, а також ступеня довіри тих, хто навчається, до описуваного концепту. У табл. 1 розкривається зміст запитань, які використовуються для додаткової діагностики.

Таблиця 1

Перелік запитань додаткового діагностичного інструментарію

N з/п	Питання опитувальник	Коментар
1	Що позначає аббревіатура EQ?	Питання перевіряє знання студентів щодо одиниць виміру емоційного інтелекту
2	Що таке емоційний інтелект?	Питання спрямоване на знання студентами визначення «емоційний інтелект»
3	У чому відмінність IQ від EQ?	Питання спрямоване на перевірку знань студентів відносно різниці понять «Коефіцієнт інтелекту» і «Коефіцієнт емоційного інтелекту»
4	На Ваш погляд, якими здібностями та вміннями, крім знань у сфері тієї дисципліни, що викладається, повинен володіти шкільний вчитель?	Питання дозволяє оцінити мотиваційну готовність студентів до майбутньої професійної діяльності
5	Чи повинен вчитель враховувати поточний емоційний стан того, хто навчається, під час оцінювання рівня його знань на актуальний момент? (наприклад, тесту, контрольної роботи, іспиту) Яким чином?	Питання спрямоване на оцінку знань студентів вимог, що висуваються відповідним професійним стандартом, а також способами реалізації трудових дій і функцій вчителя
6	Чи повинен поточний емоційний стан класу бути врахований при проведенні уроку? Яким чином?	Відповідь на питання дозволяє оцінити можливість студента використовувати знання у сфері психології у шкільній практиці
7	Відмітьте, які з представлених нижче здібностей та вмінь, на Ваш погляд, не є обов'язковими для ведення успішної педагогічної діяльності вчителя: емпатія самоконтроль самосвідомість (здатність визначати власні емоції у фізичному стані і думках) самотивація вміння управляти емоціями інших людей вміння правильно виражати власні емоції вміння відрізняти щирі і нещирі емоції інших людей вміння сприймати емоційний контент у мистецтві (картини, книги, музика, фільми) соціальна чуйність (здатність респондента правильно розуміти та оцінювати мотиви поведінки людей, що його оточують та адекватно на них реагувати на основі цього розуміння) співпереживання радості співпереживання щастя управління стресом комунікативність здатність до переключення уваги творче мислення гнучке планування	Питання спрямоване на оцінку глибини розуміння студентами необхідності наявності у педагога певних вмінь, здібностей та якостей, які необхідні для успішної професійної діяльності, а також визначенні характеристик емоційного інтелекту у структурі професійної діяльності педагога

Питання психології

8	Що таке емпатія?	Питання спрямоване на оцінку знань студентами сутності одного з провідних структурних компонентів емоційного інтелекту, який виступає у ролі професійно значущої особистісної характеристики педагога
9	Хто, на Ваш погляд, повинен вміти проявляти емпатію в освітньому закладі?	Питання є стимульним, так як відбувається рефлексія власної освітянської позиції та аналіз професійно значущих якостей особистості педагога
10	Чи може здатність того, хто навчається, до емпатії позитивно вплинути на його оцінках? Яким чином?	Питання є стимульним, так як відбувається рефлексія власної освітянської позиції
11	З якими найбільш розповсюдженими стрес-чинниками, на Ваш погляд, стикаються сучасні вчителі?	Проективне питання, спрямоване на побудову образу майбутньої професійної діяльності і можливих дефіцитів
12	Яким чином, на Ваш погляд, вчитель може боротись зі стресом, що виникає в результаті виконання своїх професійних обов'язків?	Питання оцінює мотиваційну готовність студентів до пошуку ефективного вирішення проблемних ситуацій у професійній діяльності

В апробації опитувальника взяли участь 20 осіб, усі з них заповнювали опитувальник Н.Холла на першому етапі пілотного дослідження. Більшості студентів, які взяли участь на цьому етапі тестування, властивий середній рівень розвитку емоційного інтелекту (60%), у 10% респондентів було виявлено високий рівень емоційного інтелекту. Розподіл та аналіз відповідей на запитання додаткового діагностичного

інструментарію наведено у табл. 2 (здібності та вміння, наведені у таблиці, є структурними елементами різних моделей емоційного інтелекту; це запитання дозволяє оцінити глибину розуміння навчальниками необхідності наявності у педагога певних вмінь, здібностей та якостей, необхідних для успішної професійної діяльності).

Таблиця 2

Здібності та вміння, обов'язкові для ведення професійної педагогічної діяльності вчителя

Здібності та вміння	Частка респондентів, %
гнучке планування	20
творче мислення	20
здатність до переключення уваги	-
комунікативність	20
управління стресом	-
співпереживання щастя	20
співпереживання радості	40
соціальна чуйність (здатність респондента правильно розуміти та оцінювати мотиви поведінки людей, що його оточують та адекватно на них реагувати на основі цього розуміння)	-
вміння сприймати емоційний контент у мистецтві (картини, книги, музика, фільми)	60
вміння відрізняти щирі і нещирі емоції інших людей	60
вміння правильно виражати власні емоції	20
вміння управляти емоціями інших людей	60
самотивація	-
самосвідомість (здатність визначати власні емоції у фізичному стані і думках)	-
самоконтроль	-
емпатія	20

Запитання, що перевіряють теоретичні знання учнів про емоційний інтелект (№1-3, 8). Як і передбачалося, не всі студенти добре знайомі з визначенням і одиницею виміру емоційного інтелекту. Лише 45% майбутніх педагогів змогли дати близьке до повного визначення, що розкриває суть поняття емоційного інтелекту; 60% респондентів - розшифрувати аббревіатуру EQ. З поясненням різниці між IQ і EQ впоралися 70% респондентів. Щодо рівня знань про емпатію, то загалом (80%) майбутні педагоги мають уявлення про сутність одного із провідних структурних компонентів емоційного інтелекту, що позиціонується як професійно-значуща особистісна характеристика педагога, проте рівень їхніх знань недостатній для успішного ведення професійної діяльності вчителя.

Запитання, спрямовані на перевірку знання професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та мотиваційної готовності учнів до педагогічної діяльності (№4-7). Майбутні освітяни вважають, що шкільний вчитель повинен уміти розуміти дітей (30%), мати терпіння (20%), знати основи психології (10%), розв'язувати конфліктні ситуації (10%), контролювати власні емоції та емоції дітей (10%). 20% респондентів не змогли відповісти на поставлене запитання. При цьому, студенти першого курсу відзначили низку здібностей, що входять до структури змішаних моделей емоційного інтелекту, як обов'язкові для ведення успішної педагогічної діяльності. Це свідчить про недостатність розуміння ними вимог, що є в основі професійного стандарту педагога. Наприклад, виявлено суперечність між сприйняттям здібностей розрізняти щирі та нещирі емоції інших людей і вмінням керувати емоціями інших людей як обов'язкових для педагога, і, поряд із цим, думкою респондентів, що вчитель має брати до уваги емоційний стан учня як під час проведення уроку (90%), так і під час оцінювання рівня отриманих знань (80%). При цьому, у середньому, студенти-педагоги (60%) не змогли відповісти, яким чином можна вплинути на емоційний стан учнів під час заняття або оцінювання рівня знань.

Серед запропонованих варіантів були: зміна перебігу уроку з включенням у його план гри або якогось завдання, що «не напружує» (30%); індивідуальна бесіда з подальшим дозволом переписати тест, контрольну роботу іншим разом, якщо в конкретний момент емоції заважають тому, хто навчається, показати свій дійсний рівень знань із предмета (40%).

Загалом, сприйняття здібностей, представлених у табл. 1, може призвести до невпевненості майбутніх педагогічних працівників щодо необхідності розвитку в них емоційного інтелекту та його значущості в освітньому середовищі. Своєю чергою, недостатній рівень емоційного інтелекту педагога здатний негативно позначитися на вмінні грамотно вибудовувати навчальний процес, здатності до ефективної професійної комунікації та, як наслідок, підвищенню рівня стресу вчителя.

Стимульні запитання (№9-12): 80% майбутніх педагогів припускають, що емпатію мають виявляти усі учасники освітнього процесу. Поряд із цим, більшість респондентів (80%) вважають, що здатність до емпатії не впливає на успішність навчання. У такому разі постає питання, на які аспекти навчальної діяльності, на думку тих, хто навчається, впливає емпатія і з якою метою її необхідно проявляти усім учасникам освітнього процесу. Крім того, отримані дані свідчать про недостатню глибину рефлексії власної освітньої позиції студентів, а також про розуміння взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, якість яких позначається на ступені залученості до навчання і, як наслідок, підвищення рівня академічної успішності.

Щодо стрес-чинників, то загалом респонденти перерахували ті труднощі, які дослідники виокремлюють серед основних причин відтоку молодих спеціалістів зі шкіл: тиск з боку адміністрації (40%) і батьків учнів (40%), поведінка дітей (40%), колектив (20%), низька заробітна плата (10%) і вигорання (10%). Майбутні педагоги обізнані про складнощі, з якими їм, можливо, доведеться зіткнутися у межах здійснення професійної діяльності. Ключовим моментом стає недостатній рівень знань щодо ефективних способів боротьби зі стресом. Так, серед запропонованих відповідей були: хобі

(30%), дихальні практики (20%), консультації психолога (20%). 30% респондентів не знають, як справлятися зі стресом, пов'язаним із професійною діяльністю педагога. Відповідно, майбутнім педагогам необхідне підвищення рівня психологічної грамотності щодо способів копію в умовах стресу, тривоги та гніву, які можуть бути спричинені в результаті здійснення професійної педагогічної діяльності.

Встановлено, що студенти, які набрали вищі бали за опитувальником емоційного інтелекту Н.Холла та мають вищий рівень емоційного інтелекту, порівнюючи з рештою учасників дослідження, змогли надати більш розгорнуті відповіді на запитання теоретичної частини другого етапу пілотного дослідження. Респонденти з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту мали слабке уявлення про теоретичні аспекти емоційного інтелекту, а також загалом проявили пасивну позицію під час відповіді на запитання, в яких був закладений стимул до пошуку ефективних розв'язань ситуацій, з якими їм, можливо, доведеться зіштовхнутися в майбутній професійній педагогічній діяльності (наприклад, звернення до психолога як єдиний спосіб боротьби зі стресом; визначення емпатії як здібності, що її повинні проявляти лише ті, хто навчається, та/або психолог). Однак обмеження пілотного дослідження (гомогенність вибірки, невелика кількість учасників) можуть негативно позначитися на отриманих результатах.

Висновки. Емоційний інтелект представлено як необхідну складову майбутньої професійної діяльності - здатність фахівця опрацювати емоційну інформацію та використовувати її в педагогічній практиці. Обґрунтовується необхідність розробки додаткового діагностичного інструментарію для вивчення рівня розвитку емоційного інтелекту студентів педагогічних університетів - ступеня їхньої обізнаності щодо ролі емоційного інтелекту в професійній діяльності вчителя. Наведено аналіз опитувальника, пропонуваного до апробації як додатковий діагностичний інструмент. Зроблено висновки про рівень

сформованості емоційного інтелекту у студентів першого курсу, теоретичні знання у сфері емоційного інтелекту та його ролі в освітньому процесі.

Вважаємо за необхідне проведення подальших досліджень у цій сфері, із залученням більшої кількості респондентів із різним рівнем розвитку емоційного інтелекту. Крім того, на етапі проведення основного дослідження, крім використання опитувальника Н.Холла і додаткового діагностичного інструментарію, передбачається використання інструментів, призначених для рівня оцінювання емоційного інтелекту, наприклад, опитувальник емоційного інтелекту Кімберлі Барчарда. Результати, отримані під час пілотного дослідження, засвідчили необхідність розвитку емоційного інтелекту в майбутніх педагогів, а також підвищення рівня їхньої обізнаності щодо вимог професійного стандарту педагога до особистісного та професійного рівня розвитку вчителя.

Розроблений та апробований додатковий діагностичний інструментарій може бути включений до системи оцінювання ефективності реалізації освітніх програм у ЗВО - стосується використання запитань щодо мотиваційної готовності тих, хто навчається, до здійснення професійної педагогічної діяльності. Вбачається можливим використання додаткового діагностичного інструментарію для тестування респондентів різних курсів і рівнів навчання, що дасть змогу оцінити динаміку показників, внесок конкретних курсів у розвиток емоційного інтелекту в учнів. Результати оцінювання можуть бути використані для проведення лонгітюдних досліджень, а також для уточнення освітніх дефіцитів учнів педагогічного ЗВО. Додатковий діагностичний інструментарій може бути використаний для розроблення програм додаткової професійної освіти; під час організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників з метою збереження психологічного здоров'я педагогів і формування безпечного освітнього середовища, що справляє позитивний вплив на ефективність освітнього процесу загалом.

Список використаних джерел

1. Джулай А.І. Розвиток емоційного інтелекту практичних психологів в процесі професійної підготовки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: дис. д-ра філософії (спеціальність 053 «Психологія»). Умань, 2023. 175 с.
2. Мороз Л., Кобець О. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів. Вісник Національного університету оборони України, 2023. 74(4). С. 87–95. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/279907/276313> DOI: 10.33099/2617-6858-23-74-4-87-95
3. Bar-On, R. (2010). Emotional Intelligence: An Integral Part of Positive Psychology. *South African Journal of Psychology*, 40, 1, 54-62. DOI:10.1177/008124631004000106.
4. Espelage, D. (2013). Understanding and Preventing Violence Directed against Teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda / D. Espelage, E.M. Anderman, V.E. Brown et al. *American Psychologist*, 68, 2, 75-87. DOI: 10.1037/a0031307.
5. Fernández-Berrocal, P. (2006). Emotional Intelligence: A Theoretical and Empirical Review of its First 15 Years of History / P.Fernández-Berrocal, N.Extremera. *Psicothema*, 18, 7-12.
6. Goleman, D. (2020). Emotional Intelligence: Why it Can Matter more than IQ. Bloomsbury. 386 p.
7. Iacolino, C. (2023). The Role of Emotional Intelligence and Metacognition in Teachers' Stress during Pandemic Remote Working: A Moderated Mediation Model / C. Iacolino, B. Cervellione, R. Isgro et al. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 13, 1, 81-95. DOI:10.3390/ejihpe13010006.
8. Ivanchenko A., Safin O., Timchenko O., & Khrystenko V. (2022). Application of the transformed-interview method in investigation of sexual crimes in Ukraine. *Revista de Psicologia Peru*, 40(2), 643-683. <https://revistas.pucp.edu.pe/index.php/psicologia/issue/view/1796>
9. Kazmi, A.B. (2021). Emotional Intelligence: Source of Self - Efficacy among College - Level Instructors of Pakistan / A.B. Kazmi, U.N. Siddiqui, S. Siddiqui. *Performance Improvement*, 60, 4, 21-32. DOI:10.1002/pfi.21969.
10. Mayer, J.D. (1999). Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence / J.D. Mayer, D.R. Caruso, P.Salovey. *Intelligence*, 27, 267-298. DOI:10.1016/S0160-2896(99)00016-1.
11. McMahon, S.D. (2020). Addressing Violence against Teachers: A Social - Ecological Analysis of Teachers' Perspectives / S.D. McMahon, E. Peist, J.Davis et al. *Psychology in the Schools*, 57, 7, 1040-1056. DOI:10.1002/pits.22382.
12. Mérida-López, S. (2022). Student Aggression against Teachers, Stress, and Emotional Intelligence as Predictors of Withdrawal Intentions among Secondary School Teachers / S.Mérida-López, N.Extremera. *Anxiety, Stress, & Coping*, 35, 3, 365-378. DOI:10.1080/10615806.2021.1948020.
13. Puertas Molero, P. (2019). Influence of Emotional Intelligence and Burnout Syndrome on Teachers Well-Being: A systematic review / P.Puertas Molero, F.Z. Ortega, J.L. Ubago-Jiménez et al. *Social Sciences*, 8, 6, DOI:10.3390/socsci8060185.
14. Tamarit, A. (2021). Impact of Emotional Intelligence on Burnout among Spanish Teachers: A mediation study / A.Tamarit, K.Schoeps, P.Montserrat et al. *Psicología Educativa. Revista de los Psicólogos de la Educación*, 27, 2, 135-143. DOI:10.5093/psed2021a10.
15. Blaming the victim. *APA Dictionary of Psychology*. URL:<https://dictionary.apa.org/blaming-the-victim>

References

1. Dzhulaj, A.I. (2023). Rozvytok emocijnogo intelektu praktychnyh psyhologiv v procesi profesijnoi' pidgotovky [Development of emotional intelligence of practical psychologists in the process of professional training]. Kvalifikacijna naukova pracija na pravah rukopysu: dys. d-ra filosofii' (special'nist' 053 «Psyhologija»). Uman' (in Ukrainian)
2. Moroz, L., Kobec', O. (2023). Rozvytok emocijnogo intelektu majbutnih psyhologiv [Development of emotional intelligence of future psychologists]. *Visnyk Nacional'nogo univertsytetu oborony Ukrainy*, 2023. 74(4). S. 87–95. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/279907/276313> DOI: 10.33099/2617-6858-23-74-4-87-95 (in Ukrainian)
3. Bar-On, R. (2010). Emotional Intelligence: An Integral Part of Positive Psychology. *South African Journal of Psychology*, 40, 1, 54-62. DOI:10.1177/008124631004000106.
4. Espelage, D. (2013). Understanding and Preventing Violence Directed against Teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda / D. Espelage, E.M. Anderman, V.E. Brown et al. *American Psychologist*, 68, 2, 75-87. DOI: 10.1037/a0031307.
5. Fernández-Berrocal, P. (2006). Emotional Intelligence: A Theoretical and Empirical Review of its First 15 Years of History / P.Fernández-Berrocal, N.Extremera. *Psicothema*, 18, 7-12.
6. Goleman, D. (2020). Emotional Intelligence: Why it Can Matter more than IQ. Bloomsbury. 386 p.
7. Iacolino, C. (2023). The Role of Emotional Intelligence and Metacognition in Teachers' Stress during Pandemic Remote Working: A Moderated Mediation Model / C. Iacolino, B. Cervellione, R. Isgro et al. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 13, 1, 81-95. DOI:10.3390/ejihpe13010006.

8. Ivanchenko A., Safin O., Timchenko O., & Khrystenko V. (2022). Application of the transformed-interview method in investigation of sexual crimes in Ukraine. *Revista de Psicologia Peru*, 40(2), 643-683. <https://revistas.pucp.edu.pe/index.php/psicologia/issue/view/1796>
9. Kazmi, A.B. (2021). Emotional Intelligence: Source of Self - Efficacy among College - Level Instructors of Pakistan / A.B. Kazmi, U.N. Siddiqui, S. Siddiqui. *Performance Improvement*, 60, 4, 21-32. DOI:10.1002/pfi.21969.
10. Mayer, J.D. (1999). Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence / J.D. Mayer, D.R. Caruso, P.Salovey. *Intelligence*, 27, 267-298. DOI:10.1016/S0160-2896(99)00016-1.
11. McMahon, S.D. (2020). Addressing Violence against Teachers: A Social - Ecological Analysis of Teachers' Perspectives / S.D. McMahon. E. Peist, J.Davis et al. *Psychology in the Schools*, 57, 7, 1040-1056. DOI:10.1002/pits.22382.
12. Mérida-López, S. (2022). Student Aggression against Teachers, Stress, and Emotional Intelligence as Predictors of Withdrawal Intentions among Secondary School Teachers / S.Mérida-López, N.Extremera. *Anxiety, Stress, & Coping*, 35, 3, 365-378. DOI:10.1080/10615806.2021.1948020.
13. Puertas Molero, P. (2019). Influence of Emotional Intelligence and Burnout Syndrome on Teachers Well-Being: A systematic review / P.Puertas Molero, F.Z. Ortega, J.L. Ubago-Jiménez et al. *Social Sciences*, 8, 6, DOI:10.3390/socsci8060185.
14. Tamarit, A. (2021). Impact of Emotional Intelligence on Burnout among Spanish Teachers: A mediation study / A.Tamarit, K.Schoeps, P.Montserrat et al. *Psicología Educativa. Revista de los Psicólogos de la Educación*, 27, 2, 135-143. DOI:10.5093/psed2021a10.
15. Blaming the victim. *APA Dictionary of Psychology*. URL:<https://dictionary.apa.org/blaming-the-victim>

Summary

EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PEDAGOGICAL STUDENTS AND ITS ASSESSMENT

Moroz L. Doctor of Psychological Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Dikhtyarenko S. Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Docent of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Introduction. The problem of studying emotional intelligence in the aspect of training future specialists is increasingly relevant in pedagogical practice. Given the need for a modern teacher to develop the ability to quickly adapt, improve communication skills, understand and control their own emotional state, emotional intelligence is considered one of the factors in the successful implementation of not only the educational but also the upbringing function of a teacher. Researchers draw attention to the transformation of the scientific and educational space of higher education institutions, which raises the issue of pedagogical diagnostics of future specialists' training.

The purpose is presentation and discussion of the results of the study of the level of emotional intelligence development among students of pedagogical universities.

Methods - content analysis, comparison, systematisation, classification, survey.

Originality. Analysing the results of the study in general, it is possible to note the insufficient level of theoretical knowledge about the concept of emotional intelligence and its role in the educational process. The study also revealed a low level of knowledge of future teachers about ways to influence their own emotional state and the state of students, as well as methods of coping with stress. A low level of awareness of these aspects of personal and professional development can negatively affect the building of relationships with other subjects of educational activity, lead to increased levels of stress, professional burnout and early retirement from the profession, or insufficient quality of performance of their professional duties.

Conclusion. In order to preserve the psychological health of future teachers, it is necessary to expand the level of knowledge of modern student teachers about ways to overcome anxiety, aggression and stress, as well as to increase the level of development of their emotional intelligence.

Keywords: emotional intelligence; student; diagnostic tools; pedagogical university; professional activity; teacher; educational process.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 18.01.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 21.02.25

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.